

JAN BORLUUT

Wij publiceren hieronder een artikel dat Pierre Kluyskens een 40-tal jaren geleden schreef.

De geschiedenis willen bekijken met een moderne bril, is al even gevaarlijk als ze volledig te willen uitleggen met hetgeen de rechtstreekse getuigen ervan gezien en verteld hebben. Ooggetuigen staan te dicht, wij te ver van het gebeuren en de waarheid ligt meestal halfweg tussen de twee gezichtspunten, vooral wanneer het gaat om instellingen, denkbeelden en tradities waarvan geen spoor meer in onze hedendaagse samenleving te ontwaren is, zodat wij ze moeilijk met onze hedendaagse mentaliteit kunnen begrijpen.

In onze bijdragen over de moord op Jacob van Artevelde en over het treurig proces van Lieven Pijn, hebben wij kunnen vaststellen hoe diametraal verschillend van onze begrippen van gerecht en gerechtigheid de toenmalige zeden waren.

Vandaag verwijlen wij andermaal in die troebele atmosfeer van veten en vendetta, met een moord- en procesgeschiedenis die op de tweesprong van XIIIe en XIVe eeuw, geweldig ophef verwekte in de Gentse stede waar men nochtans in die jaren van geen kleintje vervaard was.

Ferrand van Portugal had na een lange gevangenschap in Frankrijk zijn vrijheid slechts met de financiële hulp van de Gentse patriciërs kunnen afkopen in 1227 en om ze te belonen had hij het College der XXXIX ingesteld, een oligarchisch college waarvan de functies erfelijk waren en praktisch elke controle van de stad en het volk uitsloot.

Jarenlang bestuurden de XXXIX de stad met toewijding en onbaatzuchtigheid: orde en voorspoed heersten, de stad nam uitbreiding, handel en nijverheid bloeiden en Gent versterkte zijn leiderspositie in het graafschap.

Na een halve eeuw onberispelijk beheer, kwamen de misbruiken: het patriciaat vergat de belangen van de massa om nog enkel zijn eigen belangen te dienen; kinderen en kleinkinderen van de eerste XXXIX zetelden in het bestuur, zonder enige kennis van stadsbeleid en met geen andere bedoeling dan het volk uit te buiten. Na de dood van gravin Joanna kwam het tot een hevig, overbiddelijk conflict tussen enerzijds de XXXIX die op de steun mochten rekenen van de Franse koning en anderzijds de graaf en het volk.

Het is dit conflict dat men te dikwijls heeft laten doorgaan als een politiek conflict, maar dat in feite een sociaal karakter droeg en leiden zou tot de gemeentelijke autonomie, dat uitliep op de inval van de Franse legers in Vlaanderen en hun verpletterende nederlaag in de Guldensporenslag van 1302.

Men kent de strijd die geleverd werd op de Groeninger Kouter, want men heeft het ons aangeleerd op de schoolbanken, met of zonder snuifje romantiek; men kent doorgaans minder de troebele toestand welke in steden als Gent heerste in de jaren die de beruchte slag voorafgingen; er was niet enkel de strijd of rivaliteit tussen leliaards en klauwaards, er was ook en vooral de strijd op leven en dood tussen politieke tegenstrevers, tussen plaatselijke families, tussen vijanden die geen vrede kenden vooraleer zij de tegenstrever naar het graf hadden geholpen.

Zo was het ook met de familie Borluut, niet het minst met de geduchte Jan Borluut, wiens naam zo dikwijls naar aanleiding van de Guldensporenslag werd vernoemd.

Het is alom geweten dat Gent aan die slag geen deelnam, daar het patriciaat welke het roer in handen had, het volk kon bedwingen en zich aan de zijde schaarde van de Franse koning. Jan Borluut redde alsdan de eer door met 700 Krijgers het Vlaamse leger onder de muren van Kortrijk te vervoegen, net op tijd om aan de Guldensporenslag deel te nemen, waar Gwijde van Namen hem om zijn heldhaftig gedrag, op het slagveld zelve tot ridder sloeg, hem als leus gevende: Groeninghevelt! Groeninghevelt!

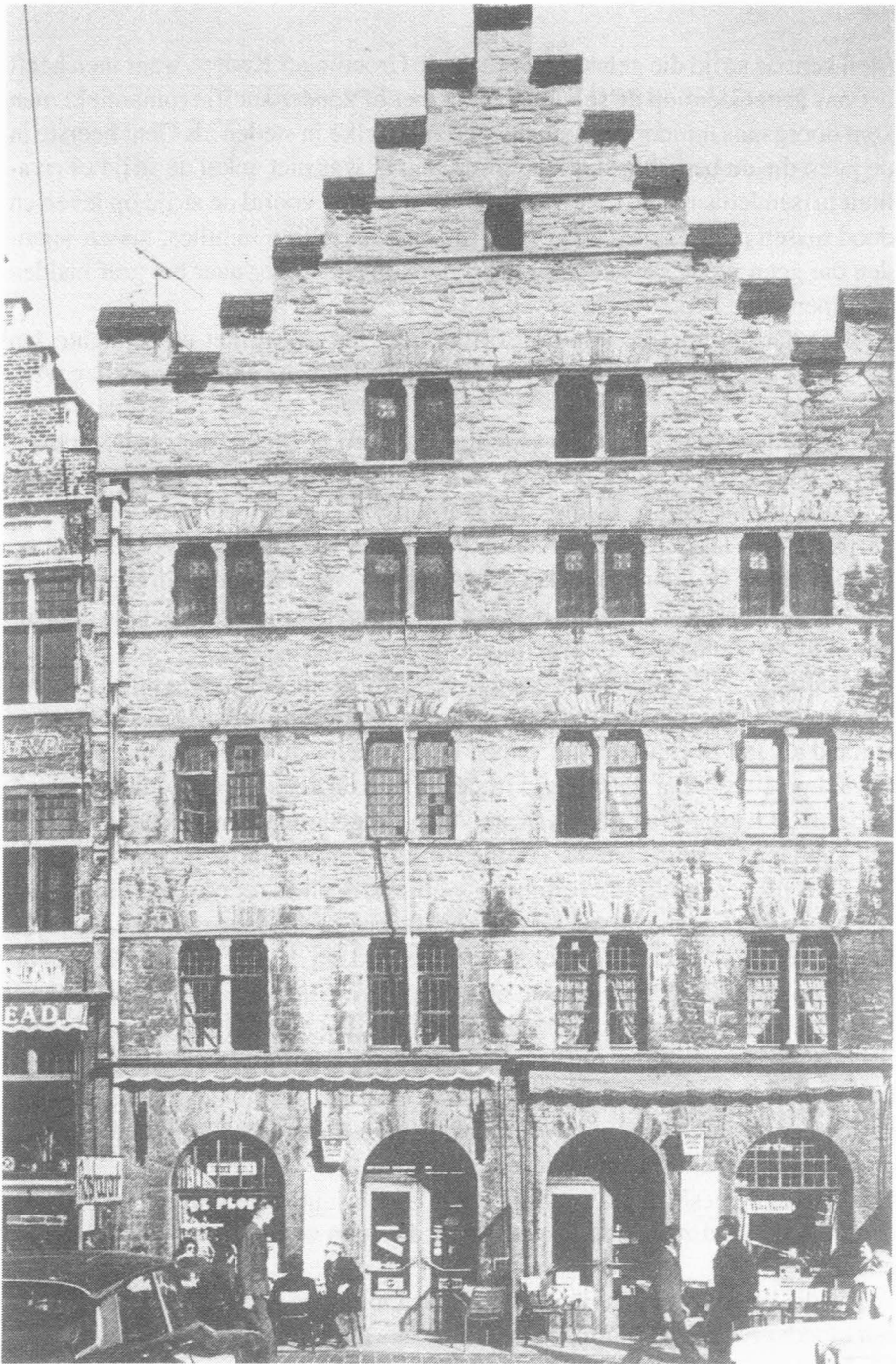
Heldhaftig was Jan Borluut die dag geweest, een vechtersbaas was hij zijn levenslang geweest en zou het blijven tot de dag waarop hij vermoord werd, want iemand als Jan Borluut die het wapen hanteerde als dichters de ganzepen hantieren, kon enkel door het zwaard of degen van onze aardbol afscheid nemen. In de strijd tussen graaf, XXXIX en volk, die gedurende meer dan een kwart eeuw in Gent woedde, had de familie Borluut kordaat partij gekozen tegen de XXXIX, uit persoonlijke overtuiging wellicht, doch zeker ook wel omdat tussen haar en het geslacht van de Sint-Baafs, een andere aanzienlijke adellijke familie een oude, niet te verzoenen vete bestond, en dat die familie zich aan de zijde van de XXXIX had geschaard.

Vandaag kunnen dergelijke geschillen nog worden bijgelegd of althans vreedelievend worden opgelost. Op het einde van de XIII e eeuw, was zulks onmogelijk. Er kon hoogstens een tijdelijk bestand worden gevonden, tijdens hetwelk partijen gewoonlijk naar nieuwe en nog meer verraderlijke listen, hinderlagen, omkoperijen en aanslagen uitkeken.

Ook tussen de geslachten van Sint-Baafs en Borluut moet kort voor 1290 een dergelijk bestand zijn ondertekend geworden, een verde zoals men zulks toen noemde.

Welnu die verde woog Jan Borluut te zwaar. Op zekere dag gaf hij Jan de Brune, een bloedverwant van Mathias van Sint-Baafs die een van de XXXIX was, een klinkende oorveeg, een "pac" zoals wij die kaakslag vereeuwigd vinden in een document uit die tijd.

Dit stond gelijk met het verbreken van het bestand, en voor die lichte

Het Borluutsteen op de Korenmarkt.

Was in de 14e eeuw eigendom van de familie Borluut. In de loop der eeuwen onderging het talrijke wijzigingen en in het begin van de 20e eeuw was het uitgegroeid tot een hopeloze banale gevel. In 1933 werd het op een prachtige wijze in zijn oude luister hersteld door architect Frans Van Hove. Dat zou hier nu niet meer mogen wegens te "historiserend" en te weinig "hedendaags".

“verdebrake” werd Jan Borluut door 35 van de 39 schepenen veroordeeld tot een boete van 100 pond, hetgeen een aanzienlijk bedrag was, en tot een verbanning uit Vlaanderen voor een duur van tien jaar. De straf was geweldig zwaar, in geen geval in overeenstemming met het bedreven kwaad, doch Mathias van Sint-Baafs zetelde in het College en dat legde veel, indien niet alles uit.

Velen hadden zich noodgedwongen bij deze harde sententie neergelegd, een Jan Borluut kon het echter niet verkroppen, temeer dat een zijner familieleden, Petrus De Visscher, broeder van de abt van de Sint-Pietersabdij hem de raad gaf zich ogenblikkelijk te wreken.

Borluut trommelde een dozijn knechten op en begaf zich naar de stadswijk van Sint-Baafs, toen nog zelfstandig en gescheiden van het territorium van Gent, met het duidelijk inzicht Mathias van Sint-Baafs eens duchtig af te ranselen, wat in die jaren betekende dat hij hem naar patres zou sturen.

Mathias was afwezig doch een ander lid van de familie, Gilbertus, baljuw van de heerlijkheid van Sint-Baafs, was zo ongelukkig juist die nacht, aldaar door te brengen.

Degen en dolk schitterden een paar ogenblikken in het maanlicht en toen Jan Borluut zich met zijn manschappen terugtrok, lag de baljuw morsdood in een bloedplas, terwijl een drietal andere leden of knechten van de Sint-Baafs' er erg aan toe waren, zo erg zelfs dat een hunner dra de geest gaf.

Daags nadien trok Jan Borluut met groot triomf, en vergezeld van een aantal vrienden en familieleden, allen geduchte tegenstanders van de XXXIX, door de straten van Gent om voor de rechter te verschijnen.

Voor de nieuwe verdebrake, de weigering zich neer te leggen bij de sententie van het college en subsidiair ook wel omdat hij een tweetal mensen had gedood, hetgeen in die jaren en met de zeden van die tijd nog zo erg niet was, werd Jan Borluut in 's Gravensteen, samen met zijn medeplichtigen veroordeeld tot eeuwige ballingschap.

Het tweede proces was dus nog minder gunstig afgelopen, doch alles bij mekaar, trok Borluut zich nog handig uit de slag en kwam er tamelijk goedkoop van af, want in troebele tijden betekent een eeuwige verbanning niet veel: een kleine staatsgreep en de bannelingen van gisteren zijn de meesters van morgen.

Dat wist Jan Borluut en dat moesten ook zijne familieleden weten; het best ware dan ook geweest zich een tijdlang dood te zwijgen en op zekere afstand van het graafschap het verder verloop van de omstandigheden af te wachten.

Een Borluut kon het moeilijk; wat had Jan met zijn degen, zijn zwaard en zijn dolk gedaan? Laten roesten en zelve als een eremijt gaan leven? Neen daarvoor waren de Borluuts niet ter wereld gekomen en zij zwoeren dat hun politieke tegenstrevers het duur zouden bekopen, d.w.z. met hun bloed.

Veten werden in de Middeleeuwen gewoonlijk, men zou haast mogen schrij-

ven doodgewoon, beëindigd en opgelost met een moord: men liep trouwens niet de godganse dag met een degen of een dolk aan zijn gordel om te paraderen of te pronken, en bij de minste gelegenheid trok men het lemmer uit de schede. Zo waren de zeden, indien niet de mode van die tijd!

Maar wanneer partijen een tijdelijke vrede, een bestand hadden aangegaan of voor getuigen ondertekend en gezworen, was het verbreken van dat bestand duizend maal erger dan het van kant maken van zijn vijand in normale omstandigheden, zelfs in een hinderlaag: het leven van een mens woog pluimlicht doch een inbreuk op het gegeven woord, was wel het ergste dat men zich kon indenken. Jan Borluut wist het of had het kunnen weten indien de haat niet groter ware geweest dan elke andere beschouwing of zelfs zijn eergevoel. Politieke veten zijn nu eenmaal de gevaarlijksten, degenen waarop geen enkele zelf past. Een kaakslag of een dolksteek, het was om het even: in beide gevallen was het "verdebrake" en geen enkele rechter had het hem kunnen vergeven.

Dat Borluut en zijn aanhangers daags na de eerste uitspraak recidiveerden met het gevolg dat ditmaal twee tegenstrevers er het leven bij inschoten, had normaliter de doodstraf van de schuldigen met zich moeten brengen.

Wij weten niet hoe en waarom Borluut er met een levenslange verbanning uit Vlaanderen van af kwam, doch in elk geval mocht hij zich die dag de gelukkigste sterveling ter wereld achten, want hij had zijn kop en zijn leven gered.

Het vertrek van Jan Borluut als banneling uit de Gentse stede kon echter de gemoederen geenszins tot bedaren brengen. Nu er bloed was vergoten geworden, was de vete nog scherper en bitsiger geworden.

Petrus De Visscher, familielid van Borluut, die reeds in de aanslag op de baljuw van Sint-Baafs betrokken was geweest, was de eerste om het smeulend vuur terug aan te wakkeren. Hij liet immers door zijn handlangers een dienaar van de gebroeders Van den Kerchove, leden van het geslacht van Sint-Baafs vermoorden, waarschijnlijk ten teken van waarschuwing, om wel te bewijzen dat de tegenpartij niet mocht geloven dat de verbanning van Borluut een einde had kunnen stellen aan de politieke rivaliteit van deze twee aanzienlijke Gentse families.

Kort nadien wordt, buiten de grenzen van het graafschap, een knecht van dezelfde gebroeders om het leven gebracht en de beschuldiging luidt dat Borluut de moord pleegde op aanstoken van Petrus De Visscher, die ten andere, enkele weken later in volle stadscentrum een nieuwe, afschuwelijke misdaad doet begaan, wanneer zijn handlangers een dienaar van de familie van Sint-Baafs aanvallen en hem gewoonweg de handen en de voeten afsnijden!

Afgrijselijk? Ja, maar hoe kon het anders in een tijd toen de rechters soortgelijke straffen uitspraken en lieten uitvoeren en toen het volk naar het Sint-Veerleplein als naar een spektakel toog om mensen in de ziedende olie te zien

sterven, zoals wij vandaag gemoedelijk naar het voetbalplein togen!

Op dat ogenblik schijnt een bestand te zijn ingetreden, bestand dat ditmaal door de familie van Sint-Baafs zou worden verbroken: de ondervinding maakt de mensen wijzer en wellicht had de stam van de Sint-Baafs toch geleerd dat men zijn tegenstrever het best van kant maakt gedurende een bestand daar hij minder op zijn hoede is!

Petrus De Visscher had het zo bont gemaakt dat hij vroeg of laat het slachtoffer moest worden van vergeldingsmaatregelen. Toen hij dan ook op zekere dag de Sint-Janskerk verliet na er een goddelijke dienst te hebben bijgewoond, wellicht niet om er zijn zonden te gaan biechten, werd hij in een hinderlaag gelokt door Mathias van Sint-Baafs en de gebroeders Van den Kerchove, die, door een talrijke schaar dienaars omringd, hun tegenstander en zijn lijfwacht onverwachts aanvielen.

Petrus De Visscher verdedigde zich wanhopig, slaagde er zelfs in Willem Van den Kerchove ernstig te kwetsen, doch hij moest uiteindelijk bezwijken, door twaalf dolksteken van Mathias van Sint-Baafs dodelijk getroffen.

Verdebrake, moord, proces, het spelletje herbegon met thans de familie van Sint-Baafs in de rol van beschuldigde en het geslacht Borluut in die van de aanklager.

Een proces! Dat kan nog erger zijn dan een moord, wanneer men voor een partijdige rechter moet verschijnen. Het proces Sint-Baafs contra Borluut en omgekeerd werd een sukkelstraatje daar elk jaar ongeveer de magistraten een andere gedaante en een andere politieke kleur hadden.

De XXXIX hadden nu eens het roer stevig in handen, dan weer verloren zij elke controle of werden afgestraft, vervangen, beperkt wat hun macht betreft, zodat het ene tussenvonnis in die ingewikkelde zaak het vorige te niet deed. Men geraakte slechts over één punt akkoord: Petrus De Visscher was vermoord geworden, en de moordenaars waren leden van de familie van Sint-Baafs. Dit vastleggen, was geen gemakkelijke taak geweest daar vele getuigen liefst niet verschenen uit vrees het lot van het slachtoffer te zullen ondergaan.

Jaren waren nodig, en zelfs het advies van andere Vlaamse steden, om uit te maken dat de moord wel was gepleegd geworden tijdens het bestand. Wanneer al die tussengeschillen opgelost waren, moesten de moordenaars voor hun rechters verschijnen, doch voorzichtigheidshalve verschenen zij niet. Hoe zouden wij kunnen verschijnen, zeggen zij voor de nieuwe XXXIX in wie wij niet het minste vertrouwen hebben.

Ten andere gans die zaak van de moord op Petrus De Visscher heeft geen zin meer, daar Jan Borluut inmiddels reeds een paar andere moorden op zijn geweten heeft, n.l. die van een kind en van Pieter Uten Bogaerde, oom van de gebroeders Van den Kerchove.

Lost eerst die zaak op en dan zullen wij eens rustig gaan praten over die z.g.

moord op Petrus De Visscher, die geen moord maar een doodgewone wraak was.

De rechters krabden zich eens in het haar en achter de oren, wat in de taal des tijds wil betekenen dat er nog een paar jaren voorbij gingen. Elf jaren na de moord op Petrus De Visscher viel eindelijk de uitspraak, maar inmiddels was er al heel wat gebeurd: Jan Borluut, hoofdpersonage van gans het voorval, was dood, zodat zijn erfgenamen werden veroordeeld... voor de kaakslag toegebracht aan Jan de Brune, de moord op de baljuw en de moord op Pieter Uten Bogaerde: boeten en bedevaarten. Soortgelijke straffen werden uitgesproken tegen de familie van Sint-Baafs, waar ook de erfgenamen het moesten ontgelden.

Jan Borluut, schreven wij zoeven, was reeds gestorven op het ogenblik dat de uitspraak viel.

Die legendarische figuur uit de Gentse geschiedenis had immers, toen de Franse koning ons land binnenviel en dat de Gentse stede, in de macht van de Fransgezinde XXXIX, de wapens niet opnam tegen de overweldiger met de overige Vlaamse steden, kordaat partij gekozen tegen het bestuur van zijn geboortestad en de Franse koning, en zich geschaard aan de zijde van de overige Vlaamse steden. Men weet dat hij door allerlei listen het Vlaamse leger bij Kortrijk kon verwoegen met, zo verhalen ons de kroniekschrijvers uit de tijd, zevenhonderd familieleden en vrienden. Het waren zovele politieke tegenstrevers van de XXXIX, bannelingen of slachtoffers van het college der XXXIX voor wie het uur van de weerwraak was aangebroken. Zij stredden als leeuwen en Jan Borluut verrichte wonderen van dapperheid en moed.

Jan Borluut, rijkelijk begiftigd door de Dampierre's en Brugge, verscheen in gans Vlaanderen als de held van de slag, als een legendarische figuur, maar in Gent was de vete niet uitgestorven: er was te veel bloed gevloeid, er waren te vele slachtoffers gevallen in die jarenlange rivaliteit opdat de triomf van Jan Borluut zijn tegenstanders definitief het stilzwijgen zou kunnen opleggen.

De haat was integendeel nog groter geworden: drie jaren na de Guldensporenslag werd Jan Borluut door de Mathyssen en de Van den Kerchove in een hinderlaag gelokt en door Eustachius Van den Kerchove neergeveld. Hij werd in de Augustijnenkerk begraven. Aldus viel Jan Borluut, de held van Groeninge, als laatste slachtoffer van een familiale en politieke vete die gedurende een kwart eeuw twee van de meest aanzienlijke Gentse geslachten in een strijd op leven en dood, in de stijl des tijds, elkander had zien uitmoorden.

Pierre KLUYSKENS